

ALTIJD MET JOZEF IN JE ACHTERHOOFD¹

‘Het was een blij leven, er waren geen zurigheden.’ Voor me zit Nico Visser, een vriendelijke monnik van 86 jaar die iets over zijn eerste jaren in het klooster vertelt. In 1935 begon hij aan het noviciaat in de Sint Paulusabdij in Oosterhout. Ruim tweederde eeuw leefde hij er. Nu is hij de oudste van de gemeenschap. Hij herhaalt het nog eens, een beetje dromerig: ‘ja, zo was het, het was een blij leven.’

de warmste kamer

De ontvangst in de abdij is feestelijk, broeder Nico is blij om me te zien. Snel draagt hij een kopje thee aan en een schoteltje met biscuitjes erop. Meteen begint hij een gezellig gesprek, een beetje fluisterend en gehaast, alsof het een intieme samenkomst is. ‘Fijn dat je hebt kunnen komen.’ Met een gezellig Amsterdams accent, dat na tweederde eeuw nog verrassend gaaf is, vertelt hij over de belangrijkste dingen van deze dagen: een nieuw boek, een doktersbezoek, een mis bij de zusters, een groep Hollandse echtparen in het gastenverblijf. En hij begeleidt me naar een cel op de eerste verdieping, diep verborgen in het huis. ‘Ja, het uitzicht van deze kamer is misschien iets minder mooi, want het raam zit in een rare hoek, maar het is wel de warmste kamer die we hebben. En ik denk dat je het daar fijn zult hebben’. Hij verdwijnt onverwacht in een nis en opent een deur voor me. Dan sta ik in een eenvoudige kamer, armoedig lijkt het even, maar sfeervol en inderdaad goed verwarmd. De raamkozijnen zijn afgebladderd, evenals de paar strakke houten meubels. Er staat een kast met één hangertje, want de monniken hebben aan één pij genoeg. En er staat in het midden een heel grote tafel: hier zal zich het belangrijkste deel van mijn retraite afspelen. Later ontdek ik in de kamer nog meer ouderwetse details: een kijkgaatje in de deur, zodat men op de gang kan zien wat je doet, brede houten schuiven bij wijze van slot, een verwarming zonder knoppen, een wastafel met alleen koud water, een spiegeltje ter grootte van een kerkboek. Broeder Nico neemt snel de situatie in zich op en ziet dat er nog iets ontbreekt. Hij dribbelt weg en komt even later met een extra deken aan. Met een paar hartelijke woorden vraagt hij congé en laat me in de stilte achter. Verder op de gang hoor ik het getik van een schrijfmachine.

Later op de dag komt hij opnieuw langs. Ik heb me inmiddels goed kunnen installeren, mijn kleren weggelegd, mijn boeken en papieren op een plank gelegd en mijn computertje aangesloten. Als ik hem zeg dat ik misschien nog graag een goede stoel zou hebben om gemakkelijk te kunnen lezen, neemt hij me mee naar een naburige kamer. Het is het vertrek waar vroeger de abt van Solesmes verbleef, als hij op bezoek kwam. Samen verslepen we een van de enorme abtzetels over de gang naar mijn kamer. Ik probeer broeder Nico ervan te overtuigen dat ik de stoel wel alleen kan dragen, maar hij weigert erop in te gaan: ik moet mijn uiterste best om met de zware stoel nergens tegen aan te stoten en ook de frêle 86-jarige broeder er niet onder te verpletteren... Als de stoel eenmaal in mijn kamer staat, kost het me moeite om de hijgende broeder Nico erin plaats te laten nemen. Ik heb me voorgenomen hem wat vragen te stellen over de geschiedenis van de abdij en zijn persoonlijke beleving van dat lange leven in het klooster.

Vondeljaar

‘Ik deed professie in 1937. Mijn vader gaf bij die gelegenheid aan het klooster het verzameld werk van Vondel cadeau: als goed katholiek Amsterdammer vond hij namelijk dat Vondel niet mocht ontbreken in de kloosterbibliotheek, en 1937 was natuurlijk een Vondeljaar. Twee jaar eerder waren we met het hele gezin naar de inwijding van de nieuwe abdij van Egmond gegaan. Dat was voor katholiek Amsterdam een enorme gebeurtenis, zozeer dat wij er met zijn allen de lange reis voor over hadden. Ik kan me de plechtigheid nog goed herinneren, de ontvangst van de hoogwaardigheidsbekleders, de pontificale mis, de rij jonge broeders, de grootse stille sferen. Op dat moment heb ik denk ik de keus gemaakt. Na de opening van het nieuwe klooster was er weer plaats voor jongelingen en een paar maanden later kon ik intreden in Oosterhout, het benedictijnse moederklooster.’

een koninklijke abt

‘In die jaren was dom De Puniet abt: de man die het klooster in 1907 had gesticht en helemaal had opgebouwd. Het was een koninklijke man die hield van grootse vormen. Hij was niet kinderachtig bij het bouwen van de abdij: kijk maar eens naar het abbatiaat, dat is enorm. Oudejaarsavond bijvoorbeeld vierden we bij hem in het abtenvertrek, daar konden wel 70 man in! En hij had een indrukwekkende stem, die goed kon dragen. Hoewel onze zangleraar vond dat hij weinig techniek had, leidde hij de liturgie in een grootse stijl. In de persoonlijke omgang was hij vriendelijk en toegankelijk. ‘Kom elke dag maar even langs’, zei hij tegen mij, toen ik intrad. Zo had ik veel persoonlijk contact met hem. Hij vroeg me om hem te helpen met het vertalen van Ruusbroec, want De Puniet sprak nauwelijks Nederlands, maar had wel grote belangstelling voor de Nederlandse mystieken. Die lasen we daarom in het Latijn. En ik was zijn stok, ik moest hem steunen als hij liep. Ik herinner me dat ik als jongere wel een beetje afstand probeerde te houden, om niet altijd bij de abt te moeten zijn. Zijn broer was toen novicenmeester. Ja, die eerste generatie Franse monniken heeft veel voor onze gemeenschap gedaan. Ze waren hier naartoe gevlucht in de tijd dat de kloosters in Frankrijk verboden waren. En ze zijn hier gebleven. Dat zagen ze als hun opdracht, hoewel ze misschien wel een beetje heimwee hadden. De Puniet was een strenge man, hij had niet veel humor. Maar je kon wel met hem lachen. Was hij autoritair? Dat weet ik niet. Hij volgde het model van dom Delatte, de abt van Solesmes en zijn beste vriend. Ik denk dat daarom vriendschap een belangrijke waarde was bij ons in het klooster. Maar aan tafel zat De Puniet wel alleen en liet hij zich bedienen.’

abtswisseling

‘In de oorlogsjaren is De Puniet overleden, hij werd opgevolgd door dom Mähler. Die was nog erg jong toen hij abt werd gekozen, kijk maar eens naar de foto’s. Maar er was eigenlijk niemand anders. Ja, we hadden natuurlijk net Egmond gesticht en daar een paar goede mensen aan afgestaan, zoals dom Huijben, die daar prior werd. Huijben heeft altijd gezegd: vier benedictijnse abdijen is te veel voor Nederland, dat krijgen we nooit gevuld. En een van de gevolgen was, dat we een relatief tekort aan abten hebben gehad. Ja, we

waren als kloosters in die tijd nog erg afgescheiden van de wereld. De studie was intern, en daardoor, als ik het voorzichtig mag zeggen: beperkter. En we hadden natuurlijk een heel zwaar liturgisch programma, alles draaide rond de eredienst. Nu zou je zeggen: dat was misschien een beetje eenzijdig. Daardoor waren de monniken misschien minder breed ontwikkeld dan zou hebben gekund, en was het moeilijk om rijpe leidinggevendenden in eigen geledingen te vinden. Het is in de monastieke traditie vaak zo dat de beste abten van buiten komen: dat was al zo bij Benedictus, en bij ons was dat zo bij dom De Puniet.’

‘Persoonlijk heb ik het moeilijk gehad met die abtswisseling, ik heb daar wel onder geleden. Zelf had ik gestemd op een monnik die precies één stem heeft gekregen... Onder dom Mähler werd alles veel stijver, hij was erg precies. Ik ben toen naar Egmond gegaan, eerst om eens goed uit te rusten, want ik was flink overspannen. Ik ben er uiteindelijk tien jaar gebleven, van 1947 tot 1957, en ben ook een tijd novicenmeester geweest. Een van de broeders daar viert deze maand zijn 50-jarige professiefeest. Het is heel bijzonder dat ik dat mag meemaken, in het begin was ik zijn novicenmeester en nog altijd zijn we bevriend, na vijftig jaar! We waren in Egmond als broeders heel vertrouwelijk, ik beschouw die jaren als de mooiste van mijn kloosterleven.’

samen Bernardus lezen

‘In 1957 ben ik weer teruggekomen naar Oosterhout, ik werd er broedermeester. Je moet je voorstellen dat er vroeger een groot onderscheid was tussen paters en broeders. Al bij het noviciaat werd uitgemaakt, op grond van je achtergrond en je schoolopleiding, of je bij de paters of bij de broeders zou horen. Die kregen een apart noviciaat, een verschillende opleiding en ook ander werk te doen. En in de kerk zaten de broeders ook apart. Wij vonden toen dat het verschil moest worden opgeheven en daar heb ik me ook sterk voor gemaakt. Maar het heeft toch nog tot 1966-67 geduurd voordat dat ook gebeurde, onder invloed van het concilie. Er waren toen veel broeders erg ongelukkig om broeder te zijn, net zoals er paters ongelukkig waren om pater te zijn... Ik was verantwoordelijk voor dertig broeders en probeerde goed voor die mannen te zorgen. Een van de dingen die ik met ze deed, net als met mijn novicen in Egmond, was samen Bernardus lezen. Dan gebeurde er altijd wel iets, als we samen bezig waren met die mooie teksten!’

Dat laatste heb ik ook persoonlijk ervaren. Ik heb broeder Nico leren kennen, toen ik een aantal door hem vertaalde preken van Bernardus over het Hooglied ontving. Zouden we daar een boekje van kunnen maken? De vertaling was goed, en toch was er aanleiding om er nog een keer naar te kijken: was die middeleeuwse taal wel duidelijk voor de lezers van nu, zouden de zinnen hier en daar wat soepeler kunnen en de interpunctie misschien wat lichter? Met die vragen kwam ik naar Oosterhout, zonder te vermoeden dat we over elke preek wel een dag zouden doen! Ik bewaar de prachtigste herinneringen aan dat vertaalproject. Zin voor zin namen we samen de teksten door. We werden opnieuw enthousiast over die heldere, beeldende taal van de *doctor mellifluus*. Kleine voorstellen van mijn kant voor tekstverbetering werden door broeder Nico altijd serieus overwogen. Broeder Nico had zich Bernardus’ Latijn geheel eigen gemaakt, en stelde zich nederig en dienstbaar op ten aanzien van die brontekst. En dat terwijl zijn Nederlands, direct, levendig, beeldend, melodieus, rijk geschakeerd, niet onder behoefde te doen voor het Latijn van Bernardus! We lazen samen opnieuw het Latijn, zochten parallelplaatsen op en

kwamen in goed overleg tot een verantwoorde keuze. En ondertussen hadden we vaak de grootste pret, we wisselden ook tal van andere dingen uit: mooie ontdekkingen, leeservaringen, gedachten over een bijbelpassage. Broeder Nico heeft me niet alleen ingewijd in het lezen van Bernardus, maar ook in tal van andere monastieke vertrouwelijkheden. Hij sprak me aan met ‘broeder Charles’ en ontfermde zich over me alsof hij nog steeds novicenmeester was. Ik ben hem nog steeds heel dankbaar voor die warme en persoonlijke ontvangst in het klooster.

kind van het concilie

‘Het concilie was het grote omslagpunt voor onze gemeenschap, daar zijn we royaal in meegegaan. Dom Mähler heeft er toen voor gekozen om af te treden. Hij vond dat hij de vernieuwingen niet kon doorvoeren en heeft daarom plaats willen maken voor een ander. Ik vind dat nog altijd een heel moedig, heel helder besluit. Hij is toen opgevolgd door dom Van Cranenburg, een heel voorzichtig man, die de vernieuwingen heel rustig maar ook heel beslist heeft weten door te voeren. De liturgie werd anders, we gingen in het Nederlands zingen en lieten een heleboel devotiepraktijken los. En de exegetische nam een enorme bloei: ik heb daar zelf enorm van genoten, ik ben – dat is wel zeker – een kind van het concilie. Maar ook de onderlinge omgang werd anders. We kregen een soort bestuur, waarin alle monniken vertegenwoordigd waren. Er werd dus ook heel anders gecommuniceerd in de gemeenschap, we werden veel meer betrokken bij wat er gebeurde. Dat waren allemaal goede ontwikkelingen. Ofschoon het soms moeilijk was, zijn we als gemeenschap enorm gegroeid: in menselijkheid, in aandacht voor elkaar, in tederheid.

zorgzame broeder

‘Voor mij persoonlijk is Jozef uit de genesisverhalen altijd een model geweest: de zorgzame broeder, de man van de dromen en visioenen, de man die uitkomst biedt in een tijd van honger en dorst. Ik ben ervan overtuigd dat Jozef ook een heel belangrijk voorbeeld is geweest voor Jezus zelf. Je moet Lucas maar eens lezen met het verhaal van Jozef in je achterhoofd: overal in het evangelie kom je verwijzingen tegen naar die zorgzame Jozef!’ Ons gesprek wordt onderbroken door de bel van de vespers. Broeder Nico pakt het blad met theekopjes op en gaat me voor de gang op. Snel begeven we ons naar de kerk. Daar schuiven we de koorbanken in, maar eerst wijst hij me nog even de weg in het kerkboek, beminnelijk en zorgzaam als altijd.

¹ Broeder Nico Visser overleed in januari 2004. Deze tekst is later gepubliceerd in het boekje *Vuur dat blijft branden. Gesprekken met monniken in Oosterhout* (Nijmegen, Valkhof Pers 2005)